

- Raziskovalce zanima vprašanje, kako otroci širom po svetu po pičlih nekaj letih do popolnosti obvladajo vse zapletenosti človeškega jezika
 - (first language acquisition – usvajanje materne jezika; to acquire a language – usvojiti jezik)
- Ko rečemo, da je otrok usvojil 'jezik', je dejansko usvojil slovnico
 - Razumeti in sproducirati zna neskončno mnogo nikoli slišanih stavkov
 - Torej je moral usvojiti sistem pravil, ki jih lahko aplicira na nove primere
 - S preprostim zapomnjenjem omejenega nabora besed in stavkov ne moremo razložiti produciranja in razumevanja prej neslišanih primerov
 - S preprostim zapomnjenjem posameznih besed ne moremo razložiti tudi posploševanja anglofonskih otrok pri tvorjenju preteklega časa: npr. namesto *went* tvorijo s stališča odraslega jezika nepravilni **goed*
 - To dokazuje, da se učijo pravil, ne spiska besed in stavkov

Metode:

- Naturalistične (opazovanje spontanega jezikovnega obnašanja (snemanje, dnevniški zapiski))
 - tipično primerjamo obnašanje istega osebk pri različnih starostih ('longitudinalna študija')
 - baza CHILDES (<http://chilides.psy.cmu.edu/>)
- Eksperimentalne (skušamo sprožiti jezikovno odzivanje določene vrste)
 - često primerjamo odziv pri različnih starostnih skupinah
 - razumevanje: npr. izbira med dvema slikama ali otrokovo odigranje slišane opisa
 - produkcija: npr. otroka pripravimo, da opiše sliko (vendar je marsikakšne zgradbe težko sprožiti, npr. trpnik)
 - imitacijske: npr. ponovitev slišane
 - pri novorojenčkih npr. sesalni odziv na različne signale

Razvoj glasoslovja:

- Sposobnost ločitve govora od nejezikovnih zvokov – že takoj po rojstvu; prirojeno
- Ločevanje nekaterih glasov (ba ba ba ba ba ba pa pa ...) – po enem mesecu
 - Na spremembo reagirajo s pospešitvijo sesanja
 - Polletnik loči [ba] od [b^ha], tudi če njegovo okolje ne pozna pridihnjencev – v hindijskem okolju bo razlikovanje ohranil, v slovenskem ga bo hitro izgubil
 - Ampak ločijo le jezikovno relevantne kontraste, ne pa npr. frekvence/'moškega' in 'ženskega' [i] – očitno so predprogramirani le za kontraste, ki so relevantni v NČJ
- Blebetanje
 - Še pred usvojitvijo fonemskih nasprotij (jezikovne relevantnosti kontrastov) se pri ca. 6 mesecih začne usvajanje izgovornih gibov, nadzora nad govorili
 - Blebetanje je neglede na jezik otrokovega okolja zelo podobno
 - Okolje angleščina, tajščina, japonsščina, arabščina, hindijščina, majščina: [p], [b], [m], [s], [h], [w], [j] itd. pogosti, [f], [v], [l], [r], [n] itd. nepogosti

- Vrstni red usvajanja
 - o Blebetanje začnejo pri ca. 12 mesecih nadomeščati razumljive besede
 - Kot celoten sestav so samoglasniki usvojeni pred soglasniki
 - Zaporniki pred ostalimi soglasniki
 - ...
 - Tipično so glasovi, ki so usvojeni med prvimi, po jezikih sveta najpogostejši ([p] ...), in obratno ([θ] ...)
- Zgodnji fonetični procesi
 - o Spreproščanje zlogov z izbrisom v soglasniškem sklopu (ang. *stop* > [top], *bring* > [biŋ], slo. *krof* > [kof], *stric* > [tic]) ali na koncu besede (ang. *dog* > [do])
 - približevanje zgradbi CV – tj. zgradbi, ki se pri otrocih pojavlja najprej, je po jezikih sveta najpogostejša, se pojavlja v pidžinih...
 - o Zamenjava (z zapornikom: *Rok* > [tok]; z drsnikom: *Peter* > [Petəj], *Lara* > [jaja]; s prednjenjem: ang. *go* > [dou], slo. *kruh* > [kuf])
 - o Prilikovanje (po zvonečnosti: ang. *soup* > [zuwp]; poenotenje soglasnikov: *Tadej* > [dadej], *Maša* > [šaša])
- Produkcija vs. percepcija
 - o otrok, ki *mouse* in *mouth* ne zna izgovoriti različno, v razumevanju besedi loči
 - percepcija glasov usvojena pred produkcijo glasov

Razvoj oblikoslovja:

- 1. Najprej pogosto le zapomnjevanje in posledično ‘pravilni’ rezultati (*run - ran; man - men*).
- 2. Ca. 2;6: odkrijejo splošnost pravila z *-ed* in *-s* in ga posplošujejo na izjeme (*runned, mans*).
- 3. Potem popolno obvladanje.
- Fiksno zaporedje usvajanja funkcijskih elementov
 - o otroci med 20 in 26 mesecev:
 - ing* > množ. *-s* > svoj. *'s* > *the/a* > pret. *-ed* > 3.os.ed. *-s* > pomož. *be*
 - le pogostost v slišnem govoru zaporedja ne razloži, ker se ne skladata:
 - the/a* > *-ing* > množ. *-s* > pomož. *be* > svoj. *'s* > 3.os.ed. *-s* > pret. *-ed*
 - dejavniki: pogostost pojavljanja na koncu izreka, zložnost, enoznačnost razmerja oblika-pomen, posplošenost (svoj. *'s* vs. pret. *-ed*), alomorfija (*-ing* vs. *-ed* (/t/, /d/, /əd/)), pomenski naboj (množ. *-s* vs. 3.os.ed. *-s*)
- Pravila alomorfije
 - o Preučevanje z izmišljenimi besedami *wug, heaf, tass* – sprožanje rabe v kontekstu, ki kliče po množinski obliki; 4-letniki 70-80% /wagz/ in /hijfs/, a le 20-30% /tæsəz/
 - množina bolj ali manj usvojena; alomorfijamnožinskega morfema pa bolj ali manj usvojena na ravni /z/ - /s/, ne pa glede alomorfa /əz/

- Fiksno zaporedje usvajanja besedotvornih morfemov
 - o Vršilski *-er* > pridevniški *-y* > prislovni *-ly*
 - Zaporedje usvojitve določeno s produktivnostjo, posplošenostjo...

Razvoj skladnje:

- Enobesedno obdobje (starost: 1 do 1;6)
 - o S to eno besedo se sicer izraža pomen povedi (*Še.* ≈ 'Daj mi še malo čokolina.'; *Ata.* ≈ 'Ata je prišel.'/'To je ata.'; *Gor.* 'Dvigni me.')
- Dvobesedno obdobje (1;6 do 2)
 - o Pomen povedi (*Oči avto.* ≈ 'Oči poriva avto.'; *Pil sok.* ≈ 'Jaz bi rad pil sok.')
 - o Pravi besedni red ...
- Obdobje telegrafskega govora (2 do 2;6)
 - o Prvi daljši in kompleksnejši stavki. (*Mami brala knjigico.*)
 - o Funkcijske besede (npr. pomožnik) še manjkajo [zato izraz 'telegrafski govor']
 - o Pravi besedni red oz. relativna pogostost različnih možnih besednih redov primerljiva odraslemu govoru... (*Mami brala knjigico.* > *Mami KNJIGICO brala.* > *KNJIGICO mami brala.*)
 - o Obdobje zelo pospešenega razvoja (stavki se hitro daljšajo...); obdobje, ko se pojavijo skladijska pravila (*brala knjigico* = jedro dopolnilo)
- Kasnejša obdobja (od 2;6 naprej)
 - o Pojav funkcijskih besed
 - o Pojav raznih skladijskih pretvorb
 - Vprašalna inverzija (*I can ...* > *Can I ...?*)
 - včasih vmes *Can he can look?* – dokaz za obstoj premika...
 - K-vprašanja/*wh*-questions (postopno med dvema in tremi leti)
 - V ang. najprej brez pomožnika (*Why you smiling?*)
 - Potem s pomožnikom, a brez inverzije (*Why kitty can't stand up?*)
 - Do četrtega leta večinoma kompletno (*Why can't kitty stand up?*)
- Razumevanje stavčne zgradbe (najjasnejše v odsotnosti pomenskih indicev)
 - (a) *The truck bumped the car* → osebek/levo = vršilec, za glagolom/desno = prizadeto
 - (b) *The car was bumped by the truck* → obratno
 - Čeprav začnejo anglofonski otroci producirati trpne zgradbe okrog 3. leta, imajo z njihovim razumevanjem težave:
 - ca. 4 leta (20% pravilno), ca. 5 let (35%), ca. 6 let (48%), ca. 7 let (63%), ca. 8 let (88%)
 - sprva očitno preširoko posplošijo vzorec tvornih stavkov (cf. afazija)

Razvoj besedja in pomena besed:

- Po čistih začetkih se usvajanje besed izjemno pospeši, včasih do ca. 12 besed na dan; do 6. leta nekateri do 13.000 besed

- Usvajanje pomena besed
 - S pomočjo sobesedilnih elementov: *A dax. vs. Dax.* → ob prvem opisu dvoletnik posploši naziv na tudi druge podobne predmete, ob drugem ne.
 - S pomočjo zunajjezikovnega vedenja
 - Usvojitev je v primerjavi z odraslo definicijo sprva često nepopolna
 - Preširoka posplošitev: *muca* – posploši na vse male kosmatince, npr. zajce...
 - Prekrivnost uporabe ali zaznavna podobnost? *Luna* za luno, za polovici pomaranče, itd. → Zaznavna podobnost.
 - Preozka posplošitev (manj pogosto): za besedo *ptič* misli, da ne vključuje kokoši – otrokovo osredotočanje na prototipične lastnosti

Dejavniki v usvajanju jezika: Kaj pomaga k usvojitvi posameznih elementov, zaporedij?

- Posnemanje, popravljanje
 - Nekoč je veljalo, da se otrok jezika nauči preprosto s posnemanjem
 - Ampak npr. mnogo tipov zgradb, ki jih izrekajo otroci, v jeziku okolja/odraslih ni (*foots, Why you smiling?*)...
 - Ampak otroci zgradb, ki jih še niso usvojili, često ne znajo ponoviti ... (inverzija: *What can you see?* ponovljeno kot *What you can see?*)
 - posnemanje igra vlogo, a samo posnemanje ni dovolj
 - Nekoč veljalo, da se otrok jezika nauči zaradi popravljanja staršev
 - Ampak raziskave interakcij kažejo, da starši ocenjujejo pomen, ne slovničnosti (*Mama isn't boy, he's a girl.* Odziv starša: *That's right.*)
 - Odkritega popravljanja malo, in često neuspešno (*Nobody don't like me.* Starš: *No, say 'Nobody likes me'.* Otrok: *Nobody don't like me.*)
 - Malo več je prikritega popravljanja (*Daddy here.* Starš: *Yes, daddy is here.*), ampak tako ponavljanje se pogosto pojavlja tudi ob pravih stavkih ...
 - Otrok se torej v usvajanju ne more zanašati na reakcije staršev
- Vloga jezika odraslih/okolja
 - Vsekakor velika (en in isti otrok bo govoril kitajsko, če odraste v kitajskem okolju, slovensko, če odraste v slovenskem okolju, brez jezika, če odraste sam ...)
 - Otroški govor (*baby talk, motherese*)
 - Govor, usmerjen k otroku, ima določene značilnosti, ki prav mogoče povečajo razumljivost:
 - Glasoslovje: jasnejši izgovor, počasnejši govor, pavze med zvezami, pretirano poudarjena intonacija (vprašanja, velelniki...), višja frekvenca
 - Skladnja: relativno malo nedokončanih stavkov, kratki stavki
 - Situacijska vpetost: dete gleda psa, starš: *A je kuža?*
 - Izpostavljenost takemu jeziku prav mogoče lajša povezovanje oblik (morfemov, besed, zvez) s pomeni, oz. usvajanje besedja in slovnice
 - Istočasno pa tak govor za usvojitev ne zglada odločilen

- usvojitev se zgodi tudi v kulturah, kjer ga ni
 - pomožniki se pri anglofonskih otrocih res pojavijo prej, če je v govoru mame več *ja-ne* vprašanj (ob inverziji je pomožnik v bolj 'opazni' poziciji), ampak relativna pogostost funkcijskih elementov pa ne odloči o zaporedju usvojitve (glej višje)
 - značilnosti otroškega govora ne razložijo usvajanja, posredno pa izkazujejo pojave in mehanizme, ki so v usvajanje vpleteni
- Vloga splošnega kognitivnega razvoja
 - Ker se v prvih letih bliskovito razvijajo tako jezikovne sposobnosti kot splošne kognitivne sposobnosti, se je včasih trdilo, da je oboje tesno povezano (Piaget: splošen kognitivni razvoj določa usvajanje jezika; Vigotsky: obratno)
 - Stalnost predmetov: do leta in pol otrok misli, da ko predmet izgine izpred oči, ne obstaja več – in okrog leta in pol se začne hitra rast besedišča
 - Razvrščanje po velikosti: pojav primernikov (*daljši*) korelira s pojavom sposobnosti razvrščanja predmetov po velikosti
 - Ampak: obstajajo otroci z bolj ali manj normalno razvitim jezikom in zaostalimi splošnimi kognitivnimi sposobnostmi (npr. najstnik s splošnokognitivno stopnjo predšolskega otroka in skladnjo odraslega)
- Vloga prirojenega znanja
 - Tudi vse zgoraj naštetu, kot smo videli, ni dovolj...
 - Človeku podobne opice imajo večino kognitivnih sposobnosti dvoletnega otroka, jezika pa ne usvojijo tudi, če so mu izpostavljeni (v knjigi posebno poglavje)
 - Neki nastavki za jezik morajo torej biti prirojeni
 - Človeku je prirojeno znanje slovničnih kategorij (Sam, Glag ...) in pravil (npr: GlagZ → Glag, SamZ/SamZ, Glag), tisto, kar je skupno vsem jezikom – univerzalna slovnica
 - Prirojeno: GlagZ → Glag, SamZ/SamZ, Glag; vrstni red glagola in samostalniškega dopolnila, ki se po jezikih razlikuje, je priručen
 - Kritična doba
 - Normalna usvojitev jezika možna samo v določenem starostnem obdobju
 - Genie zaprta v sobo, brez izpostavljenosti jeziku od 2. do 13. leta
 - po letih terapij kognitivne sposobnosti pretežno normalne, tudi poimenovanje, skladnja in morfologija pa ne (npr. *Applesauce buy store*. 'Buy applesauce at the store'; *Mama have baby grow up*. 'Mama has a baby who grew up')
 - brez funkcijskih elementov
 - neslovničen besedni red
 - Gluho Chelsea so imeli za zaostalo, brez izpostavljenosti jeziku do 31. leta, nato slušni aparat ...
 - po obsežni terapiji ima službo, živi samostojno, jezik pa: *The girl is cone the ice cream shopping buying the man.*

- Sposobnost breztrudne in popolne usvojitve prvega jezika se zmanjša po 6. letu, z nastopom pubertete pa popolna usvojitvev prvega jezika praktično ni več mogoča → kritična doba